

CONOTAȚII ACTUALE ALE CULTURII EMOȚIONALE A CADRELOR DIDACTICE ÎN CONDIȚIILE DEPENDENȚEI DE INTERNET A ELEVILOR

Elena Gabriela Barbu, drd,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău
Maia Borozan, dr. hab., prof. univ.,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

CURRENT CONNOTATIONS OF TEACHERS' EMOTIONAL CULTURE IN THE CONTEXT OF INTERNET ADDICTION AMONG SCHOOL STUDENTS

Elena Gabriela Barbu, PhD student,
„Ion Creanga” State Pedagogical University of Chisinau,
ORCID:0000-0002-0172-7469
Maia Borozan, dr. hab., prof.,
„Ion Creanga” State Pedagogical University of Chisinau,
ORCID:0000-0003-2704-0304
mayacojocari@yahoo.com

CZU: 378.011.31:159.942

DOI: 10.46727/c.v2.24-25-03-2023.p102-108

Abstract. Given the active exploration of online communication, the emotional culture of teachers constitutes a professional resource to efficiently solve the problems generated by internet addiction among school students. It is ascertained that the excessive use of internet has a negative impact on their psychological health. Research in the field of psychology and pedagogy demonstrates that the emotional problems of the students with a high degree of internet addiction affect their communicative interactions, causing fear and isolation, proneness to anxiety, low effectiveness and adaptation deficiencies. From the students' point of view, however, the internet has radically and irreversibly changed the way of life, increasing their well-being. For most of them, the internet represents a means of information, an undeniable opportunity for social connection and self-education, freedom from shyness and paralyzing inhibitions.

The critical analysis of the current approaches to teachers' emotional culture, developed as a result of the change in education paradigms, and as a result of the expansion of teachers' professional roles, records the emergence of new meanings of the phenomenon in question. In the context of students' internet addiction, affirming the emotional culture of teachers as a model for the development of social skills in students could be a strategic solution for ensuring a harmonious and stimulating climate for effective communication in the educational process. The high level of pedagogical culture, reflected in the quality of professional skills, including the socio-affective skills, enhances the emotional work potential of teachers. From this perspective, promoting the values of social culture by empowering social learning in the educational environment favors the active socialization of students. For these reasons, the continuous professional development of teachers' emotional culture is indisputably important.

Keywords: teachers' emotional culture, internet addiction, school students, social skills, social learning, social culture

Actualitatea studierii noilor abordări ale culturii emoționale a cadrelor didactice rezultă din amploarea explorării resurselor tehnologice, declanșatoare de probleme psihologice, care se manifestă la scară mondială, constituind o serioasă provocare societății contemporane, în general, și educației, în special, deoarece comportamentele excesive de utilizare a internetului constituie un indicator al eșecului educației. Plasând elevii într-un sistem de referință al lumii

digitale, internetul reprezintă un sistem internațional al rețelelor de calculatoare interconectate ce creează condiții pentru comunicare și transmitere a datelor prin conectare electronică. Realitatea virtuală (engl. *virtual reality*) se referă la ambianțe artificiale create pe calculator care oferă o simulare a realității în locuri imaginare [17]. Factorii socioculturali care încurajează utilizarea internetului în comunitatea online se referă la accesibilitatea la resursele vizate și disponibilitatea informațiilor. Pe lângă beneficiile valorificării TIC, se constată că realitatea virtuală are menirea de a prezenta simțurilor noastre informații artificial fabricate [3, p. 49]. Cetățenia digitală este cel mai important ciber-termen care trebuie cunoscut, deoarece reflectă etica utilizării responsabile a tehnologiilor prin respectarea următoarelor valori: bunătate, responsabilitate, grijă, autocontrol, considerație și altruism [4, p.12].

În lumea informatizată utilizarea excesivă a internetului provoacă dependență de tehnologii, influențează asupra sănătății mentale, acționând în detrimentul relațiilor sociale. În școala contemporană prioritate se atribuie preponderent dezvoltării intelectuale a elevilor. Dezvoltarea afectivă, deși este prevăzută curricular (*prin disciplina Dezvoltare personală*), nu a ajuns să obțină același grad de importanță. Sensibilizarea emoțională a elevilor, dezvoltarea capacităților de exprimare adecvată a emoțiilor, de a-i compătimi pe alții, de a fi asertivi etc. deocamdată nu sunt suficient de conștientizate ca și prioritate în educația socială a elevilor.

Din aceste rațiuni, Organizația Mondială a Sănătății definește sănătatea mentală ca o stare de bunăstare socio-emoțională, în care o persoană poate face față tensiunilor vieții. De altfel, bunăstarea mentală este recunoscută ca o componentă importantă a calității vieții. Pentru indivizi, sănătatea mentală este o resursă indispensabilă atingerii potențialului intelectual și emoțional, descoperirii și îndeplinirii rolurilor din viața socială și școlară [7, p. 341]. OMS apreciază *dependența de internet* ca fiind starea psihică ce rezultă din interacțiunea frecventă cu o tehnologie, se exprimă prin modificări de comportament și alte reacții, însoțite de nevoia de a consuma permanent internetul [3, p. 27]. Dependența de jocurile video la calculator prin rețeaua net se caracterizează printr-o necesitate irezistibilă reprezentând o tulburare psihologică. În lucrarea *Beneficii și riscuri ale utilizării internetului în rândul copiilor și adolescenților. Repere pentru elaborarea unui ghid de siguranță pe internet și de prevenire a victimizării online*, Maria Diaconescu, Monica Barbovschi, Cristina Baciu remarcă tipurile de dependență de internet: (a) *dependența de relații online*; (b) *compulsii legate de internet* (jocuri de noroc, cumpărături sau schimbul de acțiuni) etc.; (c) *dependența de informație* (căutarea excesivă de informație în diferite baze de date). Valentina Cerchin, în articolul *Profilaxia tulburărilor comportamentale la minori: inovații, provocări în educația modernă*, formulează următoarele tipuri și forme ale dependenței virtuale: *dependență pozitivă*, care apare atunci când beneficiile sunt mai mari decât costurile în cadrul implicării într-o activitate virtuală (efect adaptativ); *dependență negativă*, care afectează viața persoanei; folosirea obsesivă a calculatorului dezbină familia, cauzează probleme financiare, de relaționare cu semenii, acumulare de tensiuni psihice, oboseală, insatisfacții care intră în contradicție cu dorințele personale, transformare a conduitelor-creșterea agresivității, a riscurilor în comportament, detașare de mediul de apartenență; acest tip de dependență se menține în ciuda efortului de a o controla, ducând la deteriorarea sănătății [2].

Actualmente se înregistrează tendințe sociale în creștere de explorare a internetului, care au ca rezultat izolarea și dependența crescută de internet și care se referă la pierderea controlului și incapacitatea de a ține sub control mecanismele voliționale. Tentațiile spațiului virtual: jocurile violente de noroc, imaginile neadecvate vârstei etc. pot influența viața și distrage atenția copiilor de la activitatea de învățare, de la valorile vieții și asupra comportamentului în mediul social. Exponenții *generației net* sunt considerați de unii sociologi drept *nativi digitali*, deoarece cresc vorbind limba Internetului, procesează informații cu viteza luminii, pentru ei

adulții vorbind o *limbă moartă*. În același timp, pe măsură ce dependența de internet a elevilor crește, aceasta conduce inevitabil la apariția nedevelopării competențelor sociale, care permit interacțiunile comunicative pozitive în clasă, familie și comunitate [1].

Din perspectiva abordărilor teoretice ale sănătății mentale, elevii au devenit vulnerabili din cauza utilizării îndelungate a computerului, inclusiv a dispozitivelor mobile, a aplicațiilor și a rețelelor sociale interconectate, fapt ce aduce treptat efecte dăunătoare și prezice multiplicarea disfuncțiilor psihologice: tulburări de personalitate, dezadaptare, anxietate, nemulțumirea de sine, stresul intrapersonal, dificultăți de comunicare interpersonală etc. Utilizarea incorectă a internetului aduce dereglări de somn, relații interpersonale problematice, dificultăți de învățare și afecțiuni fizice: oboseala spatelui și a ochilor. În mod special, menționăm dificultățile de dezvoltare psihosocială, care predispun elevii la dependența de internet: anxietatea socială, singurătatea, dezadaptarea, probleme sociale, și preferința pentru interacțiunile sociale online, acestea fiind corelate semnificativ cu dependența de internet. Studiile recente ale autorilor [7] arată că acestea pot fi interpretate ca și cauze ale dependenței de internet. Utilizatorii sunt captivați sau dependenți de viața virtuală, manifestând dorință neadevătată de a petrece din ce în ce mai mult timp conectați la rețeaua de socializare, la calculator, la telefon, aceasta generând diverse probleme, uneori până la neglijarea vieții personale. Explorarea în exces a tehnologiei informaționale și comunicaționale poate genera schimbări imense în plan personal, anxietatea socială ca predictor semnificativ al singurătății, dar și preferință pentru interacțiunile sociale online [Apud].

Autorii cercetărilor psihologice sunt în căutarea unor metode de diagnostic al dependenței de internet a elevilor. Se impune studierea multilaterală a fenomenului *dependența de internet a elevilor*. Accesând permanent internetul cu scop de informare și comunicare virtuală, aceștia sunt expuși riscurilor de a-și pierde identitatea personală și de a avea probleme de socializare. Influența negativă a tehnologiilor informaționale, generată în spațiul public, se reflectă în accesul elevilor la informații promoționale de nonvalori, amplificarea continuă a dependenței de internet și scăderea nivelului de dezvoltare a culturii comunicării sociale. Impactul distructiv al tehnologiilor asupra relațiilor interpersonale ale elevilor, inclusiv asupra interacțiunilor comunicative cu profesorii, în afara valorilor culturii, capătă proporții extreme [1]. Cultura emoțională este precondiția ce poate anticipa apariția acestor probleme, generând un proces de formare corectă a personalității elevilor pe dimensiunile morală, intelectuală și socială. Mărturie a interesului sporit pentru explorarea TIC de către elevi este valorificarea permanentă a acestora acasă, la școală și în locuri publice, fapt care limitează comunicarea interpersonală vie prin resursele verbale, para- și nonverbale, consolidând anxietatea elevilor de comunicare publică.

Transmiterea de către elevi a conținuturilor afectiv-atitudinale, care stimulează și motivează dezvoltarea intelectuală, este imposibilă în condițiile comunicării virtuale. Aceasta rezultă din complexitatea stărilor emoționale și dificultatea recunoașterii, explicării, autoreglării și gestionării energiei emoționale. De remarcat că emoțiile, lansate în comunicarea interpersonală de tip *față-în-față*, au proprietatea de a provoca atitudini, în primul rând, convingeri de apreciere a fenomenelor, de exprimare a nevoilor personale și de stabilire a strategiilor orientate spre satisfacerea acestora. Se constată că expresiile emoționale ale elevilor reflectă *motivul evitării insuccesului*, *motivul conformării*, exprimate prin tendința de a obține disponibilitatea celorlalți, și *motivul afirmării personale*, reflectat în tendința de exprimare a propriului punct de vedere, ce orientează dinamica dezvoltării emoționale a elevilor.

Interpretată din perspectiva promovării valorilor culturii, dependența de internet constituie o problemă majoră a elevilor și justifică abordarea culturii emoționale a profesorilor, care ar putea reduce semnificativ influența provocărilor lansate în spațiul cibernetic și ar

apropia pedagogii de soluții viabile în abordarea acestei epidemii, care atrage populația de elevi generând impulsivitate, predispoziție la stres și emoții negative [1].

Din acest punct de vedere, subliniem că dezvoltarea complexă a personalității și reușita școlară este de neconceput în afara promovării valorilor culturii și antrenarea elevilor în procese ce decurg din prioritățile educației derivate din paradigma educației bazată pe inteligență emoțională. Funcțiile profesionale ale cadrelor didactice sunt din ce în ce mai complexe vizând rolul de *persoană-resursă*, de ghid în documentare, manager al dezvoltării elevilor, *responsabil de relații interpersonale*, *tehnician* (stabilirea unor situații de învățare individuale și colective, *evaluator*, consilier, controlor al progreselor, *cercetător*, *director al proiectelor individuale de cercetare* și *mediator al raporturilor cu lumea exterioară*, roluri care implică dezvoltarea obligatorie a competențelor emoționale [12]. În general, *emoționalitatea personalității umane* este interpretată în literatura psihologică ca trăsătură de personalitate, caracteristică a temperamentului ce descriu puterea, frecvența și calitatea expresiilor emoționale.

Problema cercetării rezidă în prevenirea abuzului virtual și a dependenței de internet a elevilor în perspectiva educației elevilor pentru utilizarea corectă a tehnologiilor digitale în vederea dezvoltării personale a acestora. Abordarea problemelor generate de dependența de internet a elevilor se înscrie în direcțiile de cercetare ale comunității științifice pe plan mondial și național. În această ordine de idei, prin forurile internaționale, postmodernitatea condamnă excesele societății contemporane, demonstrând nevoia eliminării unor fenomene ca agresivitatea, imoralitatea, depersonalizarea, violența, intoleranța, promovând o nouă ordine socio-educatională bazată pe *valorile culturii, libertății, toleranței, altruismului, originalității, performanței și ale comunicării interculturale* [3, p. 28]. Interesul cercetării este stimulat de explorarea inductivă a conexiunilor dintre experiența dependenței de internet, a sinelui și a funcționării interpersonale a personalității elevilor.

Prioritatea imediată în tratamentul dependenței de internet a elevilor rezidă în stimularea unor comportamente echilibrate din punct de vedere emoțional și afirmarea cadrelor didactice printr-un nivel înalt de cultură emoțională [6]. Importanța abordării noilor semnificații ale culturii emoționale a cadrelor didactice în condițiile dependenței de internet a elevilor se impune din perspectiva necesității acute în mediul educațional al unui climat emoțional pozitiv și constructiv, care depinde, în mare parte, de profesori. Marcată de un spectru de reacții afective pozitive ale profesorilor, cultura emoțională a profesorilor motivează elevii pentru comunicare și învățare, iar în situații conflictogene îi ajută în procesul anevoios de identificare a celor mai constructive soluții [12]. Esențial este că prin dezvoltarea culturii emoționale scade riscul epuizării emoționale, a deformării și arderii profesionale a cadrelor didactice. Deformarea profesională se exprimă în conduita profesorilor prin rigiditate emoțională, nemulțumire, anxietate și agresivitate, stări afective contagioase ce conduc la instaurarea unui climat distructiv [15]. În același timp, pasivitatea emoțională a profesorilor generează indiferența, în condițiile în care aceștia trebuie să devină factorul motivator al dezvoltării sociale a elevilor. Aceștia recunosc starea emoțională a profesorului din expresiile nonverbale și paraverbale [10, p.14-16].

Important este ca profesorii să-și evalueze obiectiv trăirile emoționale, în special, autenticitatea și libertatea expresiilor emoționale, să stimuleze schimbul de reacții emoționale cu elevii [6]. Profesorii empatici sunt capabili de a compătimi elevii, se transpun în condiția elevilor, înțeleg motivele suferințelor și ale eșecurilor acestora, apreciind obiectiv starea emoțională a acestora în baza mimicii, a expresiilor para- și nonverbale. Nedezvoltarea empatiei și a altor competențe emoționale ale profesorilor se reflectă în încălcarea tactului pedagogic, exprimarea insensibilității, a lipsei de respect și de bunăvoință în raport cu elevii [17]. Pe de altă parte, eficacitatea profesională a cadrelor didactice este corelată întotdeauna cu gradul de

dezvoltare emoțională a personalității, iar cerința de autoreglare emoțională a profesorilor este raportată la necesitatea de a cunoaște particularitățile dezvoltării emoționale a elevilor. Iată de ce abordările actuale ale culturii emoționale converg spre ideea că prin aceasta înțelegem o caracteristică a personalității, fiind evidențiate frecvent discriminarea emoțiilor, empatia, charisma și competența de autoreglare emoțională. Давлетшина Р. М, Маджуг А. Г. (2012) avansează un model al culturii emoționale la nivelul unor componente specifice (Fig. 1).

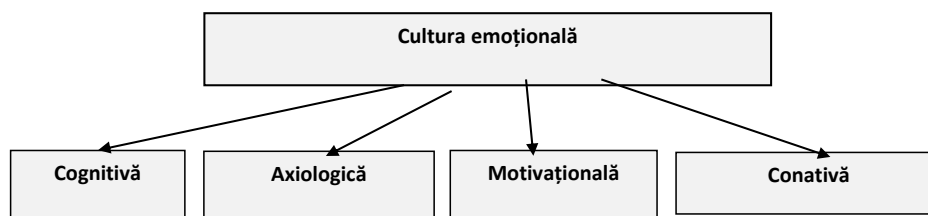

Fig. 1. Modelul structural al culturii emoționale (P. M. Давлетшина, А. Г. Маджуг, 2012) [11]

Deducem din modelul culturii emoționale, promovat de autorii vizați, că orice experiență emoțională se examinează prin filtrul semnificațiilor individuale atribuite trăirilor emoționale. Din aceste considerente, semnificativ devine faptul ca profesorii să antreneze elevii în evaluarea conflictelor emoționale din mediul educațional.

Activitatea profesională a cadrelor didactice este, de regulă, plurideterminată de sincronizarea factorilor care influențează eficiența raporturilor interpersonale cu elevii și explică calitatea vieții școlare. Conchidem că de multe ori cultura emoțională a profesorilor este redusă la capacitatea de a inhiba impulsurile emoționale negative, mai puțin fiind abordată dimensiunea intrapersonală – sursă inepuizabilă de producere a conflictelor interpersonale. Din aceste rațiuni merită atenție studiul și dezvoltarea imaginii de sine pozitive a elevilor, care, fiind contagioasă, se învață prin imitare de către elevi a conduitei părinților și profesorilor.

În condițiile dependenței de internet a elevilor și a problemelor generate de acestea, interpretată ca parte integrativă a culturii psihologice, în cercetările autorilor E.M. Семенова, Н.М. Гаджиева, А.А. Востриков „cultura emoțională se referă la educația emoțională, autoreglarea emoțională, managementul emoțiilor și a comportamentului afectiv, exprimarea atitudinilor etc.”. Potrivit opiniei lui Реев А.А., „cultura emoțională a profesorilor reflectă competențele de comunicare inteligentă a emoțiilor, empatia, tactul pedagogic, facilitează disponibilitatea și orientarea emoțională pozitivă, asigură inhibiția permanentă a impulsurilor distructive și a conflictelor, vizează receptivitatea și responsabilitatea emoțională. Această categorie reflectă măiestria pedagogică și deschiderea pentru a oferi susținere elevilor” [Аруд, 14]. Казанцева Г. Н. (2021) prezintă un model structural al culturii emoționale. Merită atenție evidențierea autoreglării emoționale a comunicării prin resursele nonverbale, posibilă doar în condițiile comunicării autentice (Fig. 2).

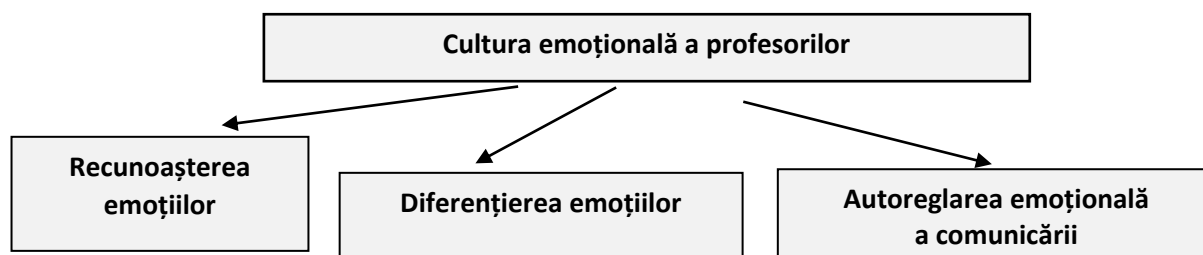

Fig. 2. Componentele culturii emoționale (Г. Н. Казанцева, 2021) [13]

Cultura emoțională a cadrelor didactice vizează stabilitatea emoțională, sensibilitatea, receptivitatea, reacționarea adecvată la trăirile emoționale ale elevilor, empatia și flexibilitatea emoțională [15]. Autorii constată că „tratamentul dependenței de internet și al altor tulburări de comportament este eficient în gestionarea comportamentelor emoționale pe termen scurt, demonstrând că autoreglarea emoțiilor prezice dependența comportamentală, asigurând autenticitatea exprimării trăirilor emoționale” [3].

În baza conținutului de idei evocat privind dependența de internet a elevilor, menționăm că, în general, „valorile culturii sunt contagioase” [9], „cultura emoțională a cadrelor didactice, în special, constituind un model de urmat pentru elevi, evaluat în termeni de competențe emoționale” [5], necesare pentru a învinge dependența de internet (*competența de autoreglare emoțională, de automotivare, de disciplinare a conduitei emoționale, de identificare a problemelor emoționale și de formulare a soluțiilor adecvate, de management al energiei emoționale etc.*).

O altă tendință în abordarea culturii emoționale se referă la formarea competențelor de comunicare bazată pe cultura emoțională, ce constituie modelul autentic de interacțiune comunicativă [4]. Activitatea profesională a cadrelor didactice presupune integrarea în mediul profesional, care implică consolidarea treptată a resurselor interne prin consumarea inteligentă a energiei emoționale.

Cultura emoțională are un rol reglator facilitând amplificarea confortului psihologic în mediul educațional [11]. S-a constatat că dependența de calculator generează o serie de stări afective care influențează negativ calitatea vieții elevilor. Din aceste considerente, Comisia Europeană se angajează, în calitate de lider, în promovarea utilizării corecte a TIC prin intermediul planului de acțiuni denumit Învățare în societatea informațională și prezintă voința politică a statelor membre de a integra multimedia în educație în vederea anticipării problemelor elevilor în lumea virtuală [3]. Modelele culturii emoționale abordate în articol se referă, în principiu, la dezvoltarea și afirmarea în mediul educațional a competențelor sociale necesare pentru avansarea în cariera profesională. Dezvoltarea culturii emoționale, propulsată de nevoia de autodepășire și dezvoltare profesională, acționează ca factor de echilibrare a conduitei, ca o axă psihică, ce orientează și susține elevii în organizarea individuală a tendințelor și aspirațiilor. Cultura emoțională este o soluție pentru anticiparea dependenței de internet asigurând rezistența elevilor la multiple solicitări, care se referă la cunoașterea normelor sociale, în care indivizii tind să acționeze în variate situații sociale. Nivelul înalt de cultură emoțională a profesorilor contribuie la sporirea confortului psihologic, fascinează prin stilul charismatic de comunicare, diminuând sterilele de dependență de internet a elevilor [14].

Practica educațională permite descoperirea multiplelor probleme de ineficiență și de integrare socio-profesională, de comunicare și înțelegere a lumii interioare (*emoționale*) a elevilor. Viața emoțională a educaților este un domeniu pentru profesorul care poate stabili contacte emoționale, prezintă inteligent și creativ propriile stări emoționale, fascinează printr-un comportament autentic, marcat de nivel înalt de cultură emoțională. Printre manifestările emoționale, cu efecte negative asupra activității profesionale a cadrelor didactice, este semnalată frustrația, generată de stres, de insuficiența adaptării sociale, de situațiile conflictuale, care reprezintă factori ce pot tulbura conduita psiho-socială a profesorului [Apud].

Concluzionăm asupra diversității abordărilor contemporane ale culturii emoționale a cadrelor didactice din perspectiva pedagogiei competențelor care implică dezvoltarea următoarelor competențe socio-afective specifice activității pedagogice: *comunicativitatea, empatia, asertivitatea, autoreglarea emoțională, proiectarea strategiei de abordare a conflictelor, competența de abordare profilactică a deformării profesionale, competența de*

a interacționa eficient în colectiv, competența de a inhiba exploziile emoționale negative, competența de disciplinare emoțională etc. În contextul interpretării esenței științifice a culturii emoționale a cadrelor didactice, menționăm necesitatea angajării eficiente a acestora în promovarea educației bazate pe inteligență emoțională ca paradigmă a educației care poate stimula elevii în demersurile de învățare socială și interacțiuni eficiente în mediul școlar.

BIBLIOGRAFIE

1. ANDREI C. Antropologia digitală și societățile virtuale. Rezumatul tezei de doctorat. 2016. 240 p.
2. CARR N. Efectele internetului asupra creierului uman. București: Publica. 2012. 352p.
3. CHELE, G. E. *Utilizarea îndelungată a calculatorului la copii și adolescenți: Factor de risc sau condiție premorbidă*. Iași: Universitatea de medicină și farmacie „Grigore T. Popa”, 2010. 56 p.
4. COJOCARU-BOROZAN M., BUSHNAQ T., ȚURCAN-BALȚAT L., ȘOVA T., ZAGAIEVSCHI C., ANDRONE S. *Glosar: român - englez - rus - francez - italian: Pedagogia culturii emoționale*. București: Ed. Moroșan, 2017. 465 p.
5. COJOCARU-BOROZAN M., SOROCEAN Iu. Expectanțe socio-educative privind conduita charismatică a profesorilor. In: *Cultura cercetării pedagogice: provocări și tendințe contemporane*. Ediția 1, Vol.4, 5-6 iunie 2021. Chișinău: Tipografia Universității de Stat din Tiraspol, 2021, pp. 324-337. ISBN 978-9975-76-345-5.
6. COJOCARU-BOROZAN M., ZAGAIEVSCHI C., STRATAN N. *Pedagogia culturii emoționale*. Chișinău: Tipografia UPS „I. Creangă”, 2014. 200 p. ISBN 97-9975-46-214-3
7. GOLD J. *Părinte în era digitală*. București: Trei, 2016. 408p.
8. ZAGAIEVSCHI C., COJOCARU-BOROZAN M. *Educația pentru dezvoltare emoțională și sănătate mintală*. Ch.: S.n., Tipogr. UPS „I. Creangă”. 2014. 195 p.
9. БЕРДНИКОВА И.А. Эмоциональное благополучие как фактор профессионального становления / И. А. Бердникова // *Наука - образование - профессия: системный личностно-развивающий подход: сборник статей XV Международной юбилейной научной конференции / Психологический институт РАО / Под общ. ред. Л. М. Митиной*. - М.: Изд-во «Перо», 2019. -С. 271-273.
10. БЕРДНИКОВА И.А. Эмоциональный интеллект преподавателя как фактор повышения эффективности образовательного процесса // *Модернизация обучения иноязычной профессионально ориентированной коммуникации. Сборник научных трудов по материалам Всероссийского межвузовского научно-практического семинара*. 2017. С. 14-16.
11. ДАВЛЕТШИНА Р. М. Эмоциональная культура как фактор активизации здоровья создающего потенциала личности. 2012 [Электронный ресурс] /
12. ДАВЛЕТШИНА Р.М., МАДЖУГА А.Г. Режим доступа: http://onto.ru/public/publications/meneghetti_2012/davletshina.
13. КАЗАНЦЕВА Г. Н. Роль эмоциональной культуры преподавателя в воспитании личности студентов: контекстный подход. 2021 [Электронный ресурс] / Г. Н. Казанцева. Режим доступа: <http://psibook.com/articles/rol-emotsionalnoykultury-prepodavatelya-v-vospitanii-lichnosti-studentov-kontekstnyy-podhod.html>.
14. КРИВОРУЧКО А.С. Харизма преподавателя как основа его профессионального успеха // *Экономика развития*. 2018. № 1 (57). p. 103-105.
15. КУЛЕВА О.М. Эмоциональная культура учителя в теории и практике отечественного высшего педагогического образования, 60–90 годы XX века: Дис. канд. пед. наук. М., 2000.
16. РАЧКОВСКАЯ Н.А. Развитие эмоциональной культуры будущего социального педагога в вузе: методология, теория, практика: Дис. ... д-ра пед. наук. М., 2012.
17. СЫРИЦО Т. Г. Эмоциональность как профессионально-важное качество учителя: Автореф. дис. канд. наук. СПб., 1997.